

Ion Mușlea,
Schimburi epistolare cu respondenții la
chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei
Române, Vol. 1. (A–L), 2. (M–Z), Ediție critică,
note, studiu introductiv de Cosmina Timoc-
Mocanu, Prefață de Ion Cuceu, Editura Mega,
Cluj-Napoca, 2014, 1.389 p.

Este greu să recenzez un corpus atât de vast de corespondență organizat în două volume de peste 1.400 de pagini. Nu ușurează munca recenzentului nici faptul că partenerii de corespondență a lui Ion Mușlea reprezintă o mulțime (aparent) omogenă: respondenți la apelul Arhivei de Folclor a Academiei Române menit să salveze folclorul în localitățile României interbelice. Aceste două volume de corespondență depășesc cu mult intenția științifică a directorului acestei arhive. De aici și plusvaloarea ediției.

Dar, înainte de a explica dificultatea, este momentul să arătăm parametrii acestei corespondențe.

Întâi de toate, acest dialog epistolar nu seamănă cu alte culegeri editate în România, având în vedere că proiectul a început printr-un apel al unei noi instituții academice publicat în presă, nu prin apelarea de către Mușlea a colaboratorilor. Prin urmare, au răspuns la apel cei care au citit și au fost interesați într-o măsură mai mare sau mai mică de culegerea folclorului local, în colaborare cu Arhiva de Folclor. Astfel, au răspuns la apel 775 de persoane, majoritatea învățători de la sate, răspunsuri din care a rezultat un corpus de 2.029 de scrisori. Din acest număr, mult mai puțini au corespondat cu Ion Mușlea și au trimis material folcloric numai 241. Arhivarea exemplară a corespondenței a durat 17 ani, adică perioada cât a condus Ion Mușlea Arhiva de Folclor a Academiei Române de la Cluj.

Această metodă indirectă de a culege folclor a demarat în sec. al XIX-lea, fiind încercată de Hașdeu și Densușianu, și a avut o răspândire semnificativă și în Europa. Seamănă acțiunea lui Mușlea cu apelul sociologilor polonezi, care lansau, în anii 1930, ideea redactării unor (auto)biografii țărănești (în care deseori învățătorii și preoții consemnau povestirea țăranului). Această metodă, pentru cititorul de azi, seamănă cu ancheta prin corespondență practică și în prezent, dar aici, la Arhiva de Folclor a lui Mușlea chestionarul nu este trimis la informatorul de la țară, ci la intelectualul satului care asumă rolul de cercetător al culturii rurale. Astfel, chestionarul (chestionarele) și mai ales dialogul epistolar reprezenta un adevărat „curs fără frecvență în folcloristică” individualizat susținut de Mușlea. Nu este menirea noastră să evaluăm valoarea științifică a culegerilor trimise – scopul principal al întregii activități a Arhivei de Folclor. Nu știu precis dacă Mușlea intenționa publicarea corespondenței. Dar cert este că acest dialog epistolar are valoare intrinsecă din cel puțin două motive: aduce informații prețioase despre universul cercetării folclorice de la mediul academic la cel voluntar, iar aceste scrisori sunt surse autentice ale istoriei sociale a intelectualității rurale interbelice.

În primul rând, scrisorile majorității respondenților dezvăluie o neclaritate (la urma urmei firească) în ceea ce privește definirea

propriei misiuni și a raporturilor cu Ion Mușlea. De aici și raportarea la actul de culegere de folclor, o raportare în care regăsim, laolaltă, amintirile din copilărie cu datele observate, elemente autentice cu cele învățate în școală sau în armată, precum și atitudini politice difuze.

Chestionarele lui Mușlea pun la mare încredere culegătorii voluntari, care se miră de felurite forme de opoziție a informatorilor țărani. „Materialul se culege foarte anevoios – spune învățătorul D. Mitric-Bruja –, din cauză că oamenii sunt foarte, foarte conservativi și trebuie mare ghibăcie și fineță politică, pân' ce-i poți deschide baierile sufletului, ca să-ți comunice cele trebuincioase, tot una înțrebând că la ce anume și cui îi trebuie toate acestea, mai asigurând mereu că ei cred numai în D[umne]zeu Sf[ântul] și nu știu de altele nimic. Și când singuri îi începe a-i scormoni cu vorbele aduse pe depărcior, apoi ei se mai dau la brazdă, ș-atunci chestia merge, până ce iarăși se asigură că nimic nu mai știe alte cele, numai alea cât ai auzit. Atunci iarăși trebuie să știi de unde să-l iei și unde să-l întorci cu vorba, ca să-ți comunice și altele sau totul ce știe despre cutare ori cutare lucru. Destul că, cu voință neclintită și cu ajutorul lui D[umne]zeu, tot am cules câte ceva”.

Fiindcă directorul Arhivei de Folclor apela la colectarea manifestărilor folclorice tradiționale, mulți respondenți deplâng dispariția sau atrofierea folclorului (nefiind pregătiți, îndrumați în surprinderea transformărilor): „Prin sate – constată basarabeanul Th. Pletos –, tineretul, ca și ceilalți oameni umblă, ca porcul după sămburi, nebuni după cântece și dansuri noi. În zilele de azi, pe la horile cari se fac în sat, nu mai vezi și nici nu auzi vreun dans din acele care se cântau și se jucau acum 40–50 ani în urmă, ca Juravelu, Alunelu, Pădurețul, Brăul, Chiriac, Fata popei etc. Azi se cântă și se dansează șlagărele și tangourile cele mai noi”. Autorul atrage atenția și asupra unor scrisori care relatează realități multiculturală interbelice: unii constată faptul că românii ce trăiesc alături evrei

și maghiari și-au pierdut folclorul tradițional, alții, dimpotrivă, atrag atenția asupra posibilităților de studiere a folclorului macedo-român, bulgăresc și turcesc din Cadrilater (ceea ce a și realizat gustianul C. Costantinescu-Mircești în monografia intitulată *Un sat dobrogea – Ezibei*), iar un învățător detașat în Basarabia ajunge la concluzia reîntoarcerii în satul natal: „St[imate] Dle, eu sunt, cum mă numesc ei, «regățean» – mărturisește Marin Pascu-Mărginești – și de aici nu aș putea culege mai nimic, din două motive: I. nu cunosc limba rusă ce se vorbește mai peste tot locul; II. dacă aș pleca din casă în casă, agenți[lor] de tot felul și de toate culorile sunt sigur că li s-ar părea ceva suspect și ar ordona anchetă. Lucrul ce-l pot face și, dacă binevoiți a mă autoriza, pot culege cele semnate în chestionar de la locul meu natal din jud[eu]l Teleorman în tot timpul vacanței-mari. Eu cred că asemenea culegeri se pot face numai de la locul nașterii”.

Este adevărat că maniera indirectă de a culege folclor era puternic concurată de cea directă (în România de școala gustiană), dar informațiile respondenților lui Mușlea aduc informații prețioase de pe o arie largă, care (după analiza critică a sursei) devin informații utilizabile în analize științifice. Mai direct spus, folcloristica românească ar fi infinit mai săracă în documente fără aportul de culegător al „apostolilor”.

Dar această arhivă de scrisori, după cum am mai menționat, are și valoare de document de istorie socială de maximă importanță. (Nu este locul și momentul, dar subliniem importanța scrisorii, față de alte surse sociale, bunăoară față de documente oficiale sau de presă de epocă.) Aceste scrisori relatează despre o categorie socială, mica intelectualitate a satului românesc, a anilor treizeci și a perioadei de război, permițând cercetătorului să intre în măruntaiele relațiilor sociale din sat și din regiune, precum și raportul dintre starea economică și aspirațiile sociale. „Deoarece stăpânirea noastră până azi – mărturisește Mitric-Broja, cel citat mai sus – n-a aflat de bine să-mi dea măcar o lețcaie din

penzia curentă pe Ianuar-Mart[ie], rog – cu toată rușinea – binevoiiți a-mi returna costul poștei, căci am grozavă lipsă de parale în casă și nu te poți ajuta de nicăieri absolut cu nimic. Nimeni nu vr[e]ja să-ți dea împrumut nici 50 de lei. Am trebuit să pun violina zălog la un băcan, ca să capăt 100 Lei”. Pe același motiv economic stăruie învățătorul P. Hossu-Longin: „Având în vedere că sunt om sărac, deoarece am familie grea, sper că lucrarea mea va obține premiul I, căci cred că e bun[ă]. Nu vreau să-mi câștig cele necesare decât prin muncă cinstită. Fac orice pentru promovarea culturală a neamului meu și pentru creșterea familiei (doi la liceu și cu un salariu de 4.300 lei lunar). Dacă pentru premiul I ar mai fi necesar un răspuns din altă comună din jur, l-aș face cu plăcere. Cu 2.000 lei, aș plăti pentru un copil internat pe o lună”.

Este important de subliniat că realizatoarea acestei ediții, Cosmina Timocea-Mocanu este perfect conștientă de bogăția informațională a acestor scrisori, atât pentru înțelegerea culegerilor de folclor trimise lui Mușlea, cât și pentru a releva condiția socială a cercetătorului voluntar. Analizând conținutul acestui dialog epistolar, unic în felul lui, a identificat atâtea teme de microsociologie, de antropologie, de comunicare, de psihologie, încât ar fi nevoie de încă un proiect de valorificare aprofundată a acestui corpus.

Oricum, o istorie socială a intelectualității rurale nu se poate scrie fără această sursă bine editată. Nu pot să nu fiu de acord cu prefațatorul acestor volume, profesorul Ion Cuceu, care consideră că Cosmina Timocea-Mocanu a realizat o ediție a acestui dialog epistolar a lui Mușlea la nivelul importanței sale și ținând cont de exigențele actuale.

Această ediție de restituiri poate și trebuie plasată într-un context mai larg de editare a documentelor sociale ale științelor sociale interbelice. Ediția Cosminei Timocea-Mocanu se înscrie în curentul deschis de cele patru volume de *Rapsodie epistolară* ale lui Anton Golopenția, editate de Sanda Golopenția, a cărui mod de structurare a materialului a fost fructificat și de editoarea corespondenței lui Mușlea. Aceste două proiecte de amploare facilitează sarcina cercetătorilor de a lămuri acele aspecte ale cercetării sociologice și ale folclorului interbelic, care numai în ultimele decenii au devenit importante – vorbesc despre contextul micro- și macrosocial al vieții științifice. Așteptăm cu mare interes celelalte volume de corespondență ale lui Ion Mușlea editate de Cosmina Timocea-Mocanu.

Zoltán Rostás